

Piotr L. WILCZYŃSKI

Uniwersytet KEN w Krakowie

ORCID: 0000-0002-9857-615X

PRZYCZYNY WYMIERANIA GRUP ETNICZNYCH EURAZJI I AFRYKI¹

REASONS FOR THE EXTINCTION OF EURASIAN AND AFRICAN ETHNIC GROUPS

Abstract

The purpose of this article is to study the scale and explain the causes of the disappearance (assimilation or extinction) of ethnic groups in Eurasia and Africa over the last hundred years. In order to obtain the necessary information that is as complete as possible, a method of systematic cataloging of scientific literature, mainly ethnographic, historical, linguistic and political science, was used, and in the absence of availability of such, media reports were drawn upon. The fact that the extinction of ethnic groups has greatly accelerated in the past three decades was noted. Perhaps surprisingly, the extinction was noted mainly in the democratic states of the so-called "new world", which are regarded as protecting the rights of minorities: United States, Australia, Canada and others (see part 2). More than 100 extinct peoples in 100 years is not a good prognosis for the struggling survival of numerically small ethnic groups, of which there are many. The main causes of the disappearance of ethnic diversity are listed. Counteracting these processes can save the world from the reduction of humanity's cultural and genetic diversity.

Keywords: extinction, ethnic group, assimilation, diversity, genocide.

Wprowadzenie

Chociaż wiele państw narodowych istniało już w średniowieczu, wyraźny wzrost znaczenia tożsamości narodowej zaznaczył się na świecie z początkiem XIX wieku. Wyrazem tego było powstawanie państw narodowych w Europie po okresie tzw. wojen napoleońskich (choć część z nich zaistniała już po pokoju westfalskim). Wojny religijne, a następnie napoleońskie, doprowadziły do rosnącego poczucia odrębności różnych ludów na bazie języka. Wówczas też pojawiło się

---

¹ Badania podzielono na dwie części ze względu na objętość. Niniejszy artykuł zawiera wprowadzenie i dotyczy Europy, Azji i Afryki. Drugi, która ukaże się w kolejnym numerze dotyczy Ameryk i Australii z Oceanią wraz z podsumowaniem wyników badań (przyp. red.).

pojęcie „państwo narodowe”, którego autorem jest włoski prawnik i badacz procesów narodowyzwolenczych tzw. Wiosny Ludów, Pasquale Stanislao Mancini (Grieco, 2019). Nie oznacza to, że rodowodu państw narodowych nie można szukać o wiele wcześniej. Nie każdej grupie etnicznej udało się powołać do życia własne państwo i stać się równym narodom uczestnikiem stosunków międzynarodowych². Wydarzenia ostatnich dekad, a zwłaszcza liczne ruchy polityczne reprezentujące rozmaite grupy etniczne i narodowości z pewnością nie pozwalają na stwierdzenie zmniejszania się liczby narodów, którym pomaga przetrwać instytucja państwa narodowego. Jednak grup etnicznych, lub plemion jest coraz mniej, co wykazało poniższe badanie. Przeprowadzono je przeglądowo na podstawie spisu amerykańskiej instytucji prowadzącej lingwistyczne studia SIL International. Od lat 70. XX wieku kataloguje ona wszystkie istniejące na świecie ludy i języki, w tym największe sukcesy ma na obszarach w tamtych czasach dopiero odkrywanych – wewnątrz Nowej Gwinei, Afryki i Amazonii. Porównując spisy z dawnych lat i współczesne natknąć się można na liczne adnotacje, w tym o wymarciu w danym roku lub okresie danej grupy i języka. Postanowiono postawić sobie za cel skatalogowanie przyczyn procesu wymierania, aby lepiej zrozumieć jak chronić różnorodność kulturową świata. W państwach zachodnich, gdzie niemal każdy naród ma własne państwo i o przetrwanie nie trzeba się martwić, zwykło się bardziej dbać o przyrodę, lub zwierzęta domowe, niż o ludzi z egzotycznych miejsc, którzy zagrożeni są wymarciem. Katalog przyczyn wymierania wykonano na podstawie przeglądu literatury naukowej, a w razie jej braku, doniesień dziennikarskich. Korzystano przy tym głównie z literatury zagranicznej, przeważnie w języku angielskim. Wykonanie katalogu przyczyn potwierdzonych w źródłach naukowych bądź archiwach historycznych opartych na doniesieniach prasowych, poszerzono o przedstawienie listy wymarłych ludów i ich rozmieszczenia.

Badania tożsamości narodowej, ludności i różnych grup etnicznych, które dotychczas w licznych ośrodkach akademickich w

---

² Definicje narodu i grupy etnicznej: naród – grupa społeczna posługująca się tym samym językiem, posiadająca tożsamość narodową związaną z występowaniem patriotyzmu, nacjonalizmu lub idei narodowej (widocznej np. w funkcjonowaniu przywództwa, partii politycznych, organizacji i stowarzyszeń, lub walki zbrojnej), mogąca dążyć do powstania własnego państwa, lub autonomii wewnątrz państwa wielonarodowego, albo posiadająca państwo w przeszłości lub obecnie; grupa etniczna – spełnia tylko pierwszy z powyższych warunków. Za: Maryański, A. (1994). Por. Renan, E. (2018).

Polsce i na świecie (Zenderowski, 2011; Dubisz, 2012; Chabasińska, 2021) podejmowano, wskazują na pięć głównych wyzwań dla zachowania różnorodności etnicznej. Najczęściej wskazuje się na:

1 – zagrożenia technologiczne, czyli edukowanie najmłodszego pokolenia, szczególnie w narodach o niższym statusie cywilizacyjno-gospodarczym, w języku angielskim, który używany jest w Internecie i nowych mediach. Dodatkowo, zacofanie niektórych tradycyjnych społeczności przyczynia się do przyjmowania stylu życia oferowanego na Zachodzie (Paul, Das, 2015).

2 – zagrożenia gospodarcze, czyli bieda spowodowana nieefektywnym gospodarowaniem, życiem w trudnych warunkach, wojnami, przestępczością, nieuregulowanymi stosunkami własnościowymi lub innymi przyczynami. Jej efektem może być emigracja zarobkowa, czy neokolonializm, które rozluźniają znacznie więzi społeczne (Madsen, van Naerssen, 2003; Dirlink, 2002).

3 – zagrożenia polityczno-militarne, czyli wojny i ich konsekwencje takie jak głód, migracje, eksterminacja ludności, ale także polityka wewnętrzna państw okupujących kraje małych narodów i grup etnicznych, np. powodowanie ludobójstwa, polityka reedukacyjna, sterylizacja kobiet itp. (Szpak, 2010; Anderson, Williams, Head, 2009).

4 – zagrożenia ekologiczne, nie tylko zanieczyszczenie środowiska, ale wielkie katastrofy naturalne, jak wybuchy wulkanów, tsunami i tym podobne. W ich efekcie również dochodzi do wielkich migracji, dużej liczby ofiar, co dla małych grup stanowi poważne zagrożenie ich przetrwania (Graniczny, Mizerski, 2009).

5 – zagrożenia kulturowe, wynikające z samej kultury danej wymierającej grupy, gdzie nie dba się o własną tożsamość, szczególnie młodego pokolenia, promując zachodni lub obowiązujący w danym państwie obcy dla grupy styl życia, lub wręcz uważając własne pochodzenie za niegodne (Igosheva, et. al., 2019).

Pomimo długotrwałego wzrostu liczby ludności na świecie, w tempie wcześniej nie spotykanym w historii, zjawisko wymierania grup etnicznych okazuje się nasilać (Sułek, 2018; Długosz, 2020). Co jest powodem zanikania kultur narodowych? Dlaczego ludzie zmieniają miejsce zamieszkania, tracąc łączność z własną grupą etniczną? Dlaczego przestaje się używać niektórych języków? Co powoduje niechęć wobec tradycji przodków? I dlaczego jest tak dużo narodów bezpaństwowych, które pomimo walki i starań nie mogą zbudować własnego państwa, które stałoby na straży ich bezpieczeństwa i tożsamości?

Konsekwencjami zaniku niegdyś potężnych narodów, jest zmniejszenie się różnorodności etnicznej (kulturowej) i genetycznej (van der Meer, Tolsma, 2014; Collier, 2001; Jobling, 2012). Wraz z utratą kultur traci świat również pamięć historyczną o tradycjach (Morin, 2016). Świadomość, że wraz z własną śmiercią, odejdzie w niepamięć dziedzictwo całej grupy z pewnością jest tragedią, szczególnie dla ostatnich ich reprezentantów, lecz w wielu współczesnych środowiskach więcej uwagi przywiązuje się do losu bezpańskich psów, niż do dramatów innych ludzi. Związana z tym jest też tematyka wykluczenia społecznego dotyczącego grup wymierających, co wymaga jednak osobnego zbadania.

Europa i kraje postsowieckie

W Europie, tożsamości narodowe są jeszcze w miarę chronione i okazuje się, że w ciągu ostatnich dekad zniknęły z mapy jedynie dwie grupy etniczne, a kolejna jest zagrożona. Pierwszą z wymarłych grup są **Liwowie**, mający pod koniec średniowiecza liczebność 20000 i własne pogańskie państwo plemienne. Na początku XX wieku Liwów pozostawało poniżej 1000 osób, a obszar zamieszkiwania znacznie się skurczył, co było efektem najpierw przymusowej chrystianizacji w XV wieku, wojny wewnętrznej pomiędzy wyznawcami chrześcijaństwa i szamanizmu, która nastąpiła w jej efekcie, a następnie wysiedleń i rusyfikacji w okresie carskim, a później również pod rządami ZSRR. W okresie ostatnim, tj. drugiej Republiki Łotewskiej, szans na zachowanie tożsamości, przez tę ugrofińską grupę już nie było, gdyż pozostało tylko kilkunastu staruszków. Około 2020 roku uznano Liwów za wymarłych, choć starania by zachować jak najwięcej z ich kultury trwają nadal (Ernštreits, 2012). Drugim narodem wymarłym ostatnio w Europie są **Woci**. Żyli oni na terenie dzisiejszej Rosji (pomiędzy St. Petersburgiem a granicą estońską) do niedawna, a około 100 osób posiada jeszcze pewną wiedzę na temat ich języka. Według spisu z 2020 roku, 21 starszych osób, będących dziećmi z małżeństw mieszanych zadeklarowało narodowość wotycką. Woci byli jedną z narodowości, która założyła Republikę Nowogrodzką, z którą też walczyła o swoje prawa, a po aneksji przez Moskwę byli wysiedlani i przymusowo chrystianizowani w religii prawosławnej, co ich odróżniało od Finów i Estończyków już wtedy będących luteranami. W XVII wieku wielu Wotów zostało już zrusyfikowanych poprzez przymusowe małżeństwa z Rosjanami, co dotyczyło również sąsiednich Ingrów. W połowie XIX wieku pozostało Wotów około 5000, zaś w połowie XX wieku ich liczba

zmaląa do około 600, zaś ich język nie był przekazywany dzieciom edukowanym przez komunistyczne władze na Rosjan. Woci byli również prześladowani przez ZSRR za wspieranie Finlandii w wojnie zimowej. Budowa portu w Ust-Ługa i osiedlenie się około 35000 nowych mieszkańców w kraju spowodowało dalsze rozluźnienie więzi z pozostałymi członkami grupy. Dodatkowo przyczyniło się do tego spalenie muzeum Wotów w 2001 roku (Szabó, 1981; Kurs, 1994).

O ile wotycki język posiada jeszcze użytkowników, choć nie ma już Wotów czystej krwi, to nieco lepsza jest sytuacja w Grecji z żyjącymi Lakończykami, którzy są w prostej linii potomkami starożytnych Spartan. Asymilacja kulturowa przez Greków doprowadziła jednak ten lud na skraj wymarcia i obecnie pozostało ich około 200 starszych osób. Tak niegdyś potęga militarna Sparty przez wieki bez własnego państwa doszła do momentu w historii, gdy nie może być pewna przetrwania własnej grupy, choć ze wszystkich starożytnych ludów greckich zachowała odrębność najdłużej, a reszta stopniowo weszła w skład współczesnej greckiej narodowości.

Zagrożeni wymarciem w Europie są także autochtoni z Wyspy Man należącej do Wielkiej Brytanii, którzy w latach 70. XX wieku byli już praktycznie wynarodowieni. Jednakże mieszkańcy Man są przykładem udanych wysiłków rewitalizacji języka. W kilka lat po śmierci ostatniego użytkownika języka mańskiego udało się zebrać wszystkie słowa zapamiętane przez potomków tego celtyckiego ludu oraz wprowadzić odtworzony język do edukacji szkolnej. Obecnie tożsamość mańska jest nadal zagrożona, lecz język jest w codziennym użytku przez około 60 osób (Wilson, et. al., 2015). Przyczynami powolnego wymierania języka na wyspie były, angielska okupacja i brak własnego państwa od czasów średniowiecza, polityka edukacyjna i wielowiekowa asymilacja przez Anglików.

Oprócz Wotów na obszarze byłego ZSRR w analizowanym okresie doszło również do wymarcia ludu zamieszkującego wybrzeże Morza Beringa pomiędzy Płw. Czukockim, a Kamczatką, jakim byli **Kerecy**. Jeszcze w XIX w. było ich ponad 2000, jednak w wyniku polityki caratu a później ZSRR, polegającej na tym, czego doświadczały inne ludy niesłowiańskie Syberii, czyli: asymilacji, alkoholizacji, promowaniu patologii, przymusowych przesiedleniach, przymusowej chrystianizacji prawosławnej, pozbawianiu praw do ziem, prawnego zakazu nomadycznego trybu życia, oraz deprecjacji roli starszych, wodzów i tradycji (Leont'yev, 1977; Kibrik 1991).

Bliscy wymarcia na Syberii są również Jugowie, których pozostało według spisu 2020 roku tylko 7 starszych osób. Nieco lepszą sytuację mają Nganasanie (ok. 800 przedstawicieli) i Alutorzy oraz Negidalowie (po ok. 500 osób). Ludy te również doświadczyły wyżej opisanej polityki. Ponadto w przeciwieństwie do Europy, gdzie podejście do ludów wymierających i zachowania różnorodności kulturowej jest uznawane za zadowalające, w Rosji poza odnotowaniem istnienia, raczej nie ma polityki powstrzymującej wymieranie grup etnicznych, dlatego wszystko wskazuje na zbliżające się w nadchodzących dekadach odejście do historii kolejnych grup etnicznych.

Południowe regiony Azji kontynentalnej

Na Bliskim Wschodzie, w obszarze uważanym za jeden z najbardziej konfliktogennych, w świetle poczynionych badań, narody które miały zostać wykorzenione już nie istnieją, dlatego w omawianym okresie nie odnotowano faktu wymarcia narodu. Jedynie trzy grupy etniczne istnieją, które takim wymarciem są zagrożone, a żyją one w południowej części Płw. Arabskiego. Są to ludy z południowoarabskiej grupy językowej zamieszkujące pogranicze jemeńsko-omańskie: Habjoci (ok. 200 przedstawicieli), Batharzy (ok. 100 przedstawicieli) oraz Harsusi (ok. 600 przedstawicieli). Ludy te nigdy nie utworzyły własnych państw, a jedynie miały okresy suwerenności w ramach organizacji plemiennych. Od czasu islamizacji podlegają one stopniowej arabizacji, a przez swą odmienność doświadczają wykluczenia społecznego oraz zmuszeni są do migracji zarobkowych (Peterson, 2004).

Nieco innych przyczyn zagrożenia wymarciem doświadczyły małe grupy etniczne Indii. Według przeprowadzonych badań w omawianym okresie wymarł tam tylko jeden lud. Byli to zaliczani do ludów drawidyjskich **Nagarczałowie**, których ostatni przedstawiciel zmarł w 1981 roku. W odróżnieniu od innych drawidyjskich ludów żyli oni nie na południu Indii, a na północy, gdzie byli poddawani silnej indianizacji od wielu wieków. Dodatkowo byli wykluczeni społecznie i zaliczani do najniższej kasty, przez co wielu decydowało się na emigracje zarobkowe (Mallikarjun, 2002; Zvelebil, 1997).

Problem indianizacji dotyczy nie tylko małych grup etnicznych zamieszkujących indyjskie państwo, ale również licznych wielomilionowych narodów. Niektóre ludy drawidyjskie jednak zbliżają się tam do wymarcia, a głównie dotyczy to górali z Ghatów Zachodnich. Małą liczebność mają Aranadanie (ok. 200), Kotanie (ok. 900), Allarzy (ok. 350) i Wisnawanie (ok. 150 przedstawicieli). Oprócz stopniowej

indianizacji, będącej polityką państwa obecnie praktykowaną przez urzędników, grupy te mają niski status prawny, odzwierciedlający jeszcze do niedawna funkcjonujący w lokalnej tradycji system kastowy. Również większe sąsiednie narody drawidyjskie mają wpływ na asymilację wyżej wymienionych. Ostatecznie jednak, zerwanie więzi z własną grupą następuje w wyniku migracji zarobkowych w przypadku tych górali (Das, 2014).

W omawianym okresie wymarł w 1931 roku jeden z ludów żyjących w Birmie. **Tamanie** zamieszkiwali pogranicze Birmy i Indii, ale w efekcie licznych wojen w regionie ulegli asymilacji przez sąsiednich liczniejszych Szanów, którzy również należą do tej samej rodziny językowej – tybetańsko-birmańskiej. Tamanom nie pomogła na pewno tradycja, która nakazywała małżeństw mieszanych, co zmuszało młodych do wyjazdów poza swój kraj (Brown, 1911).

W sąsiedniej Tajlandii żyją trzy grupy etniczne zagrożone wymieraniem. Są to Aheusi (ok. 700), Kintacy (ok. 240) i Tongacy (ok. 365 przedstawicieli). Ich liczebność zmniejsza się ze względu na zamieszkiwanie w górach, co zmusza do migracji zarobkowych. W ostatnich latach zwraca się również uwagę na odchodzenie od tradycyjnego stylu życia w Tajlandii, co sprzyja asymilacji przez Tajów. Problemem tych grup etnicznych jest także akceptowana prostytutka, alkoholizm i wykluczenie społeczne odmiennych etnicznie górali (Hongladarom, 2000; Korff, et. al., 2006).

Żyjący na pograniczu laotańsko-wietnamskim Oduhowie stali się zagrożoną wymarciem (obecnie ok. 570 przedstawicieli) grupą etniczną w wyniku nieco innych przyczyn. Tutaj produkcja i uzależnienie od opium stało się główną przyczyną skutkującą spadkiem populacji już w XVIII i XIX wieku, natomiast dużo przedstawicieli zginęło także w trakcie wojny wietnamskiej, a znaczna część zmuszona została do uchodźstwa i przez to utraty kontaktu z grupą (Bouté, 2021; Turner, 2010).

Azjatyckie wyspy

Polityka językowa Japonii a następnie Chin (Rep. Chińskiej) na Tajwanie, a także asymilacja przez migracje zarobkowe, doprowadziła ostatecznie do marginalizacji autochtonów na wyspie. W omawianym okresie wymarł tam jeden naród – **Saaroasi** w 2013 roku, a kilka pozostaje zagrożonych wymarciem. Są to Kanakanabowie i Thaoni. W obu przypadkach żyje jeszcze po 4 przedstawicieli. Pozostałe ludy formozańskie na Tajwanie nie stanowią już większości we własnym kraju (Sławiński, 2011). Japonia również do czasów niemal

współczesnych nie wspierała przetrwania Ainów (pozostało ok. 300 przedstawicieli, ale tylko kilka osób zna jeszcze język) z wyspy Hokkaido, ani Jonagunów (ok. 400 przedstawicieli) jednej z grup etnicznych wysp Riukiu, które są zagrożone obecnie wymarciem (Hirano, 2020).

Analizując sytuację Azji Południowo-Wschodniej, nie można pominąć Malezji, gdzie polityka rządu wręcz skazuje mniejszości etniczne na asymilację. Na Półwyspie Malajskim dotyczy to w szczególności negrytów, autochtonicznej ludności czarnoskórej i mieszanej. W zasadzie negryckie grupy etniczne półwyspu wszystkie zagrożone są wymarciem. Są to Kensiuni, Lanohowie, Minrikowie, Mintilowie, Orang-Kenakowie i Temokowie (żadna grupa nie przekracza 400 przedstawicieli). Wskazuje to na rasizm rządzących państwem Malajów. W części Malezji leżącej na Kalimantanie i sąsiednich mniejszych wyspach, odnotowano jeden lud już wymarły. Około 1970 roku odeszli do historii **Lelakowie** niegdyś zamieszkujący wnętrza Kalimantanu w prowincji Sabah. Wśród górskich ludów żyjących w tej części Malezji zagrożonymi wymarciem są również Kanowici (ok. 200), Punahowie (ok. 450) oraz Sihanowie (ok. 50 przedstawicieli). Jeśli chodzi o przyczyny zmniejszających się populacji, wskazuje się na przymusową islamizację nomadów, przepędzanie ich w wyniku deforestacji, agresji bądź presji plantatorów, a wreszcie migracje zarobkowe i odejście od tradycyjnych związków plemiennych (Trojnar, 2011; Jha, 2008).

Kolejno analizowana sytuacja mniejszości etnicznych Indonezji, znanej z posiadania wieloetnicznego społeczeństwa, co wynika z różnorodności i wielości wysp w ramach terytorium państwa, wymaga przedstawienia ich w pewnym uporządkowaniu. Zdecydowano o przyjęciu kryterium geograficznego, opisując odnotowane przypadki od zachodu na wschód. O ile na samej Sumatrze nie spotkano się z ludem wymarłym w analizowanym okresie ostatnich dziesięciu dekad, ani z zagrożonym wymarciem, to na sąsiednim archipelagu Mentawai, będącym łańcuchem wysp wzdłuż południowo-zachodnich wybrzeży Sumatry, na najdalej wysuniętej wyspie Enggano, żyją Engganie, którzy zagrożeni są wymarciem, mając obecnie około 700 przedstawicieli. Przyczyną ich zmniejszającej się populacji jest izolacja wyspy i konieczność migracji zarobkowej młodych, którzy często nie wracają już w swoje rodzinne strony. Sytuacja ta nie ma nic wspólnego zatem z polityką rządu (Simanjuntak, 2014). Na głównej wyspie Indonezji – Jawie, jedynym odnotowanym przypadkiem zanikającej grupy etnicznej są Peczowie (ang. i hol.: Petjo), potomkowie Holendrów i osób o

mieszanym pochodzeniu, żyjący głównie w Dżakarcie. Większość członków tej grupy etnicznej wyjechała do Holandii po II wojnie światowej. Reszta była poddana islamizacji, a także asymilacji przez dominujących Jawajczyków oraz dobrowolnie zawierała mieszane małżeństwa. Dziś języka kreolskiego Peczów używa mniej niż 50 osób, a niegdyś była to dominująca grupa etniczna Dżakarty (van Rheeden, 1994). Na Kalimantanie, największej wyspie Indonezji, żyje tylko jedna grupa zagrożona wymarciem. Są to Pakuni, mieszkańcy wnętrza wyspy, których pozostało mniej niż 15 przedstawicieli. Ich los jest ten sam co plemion żyjących niegdyś po drugiej stronie granicy malezyjsko-indonezyjskiej. Według źródeł oni również ucierpieli z powodu przymusowej islamizacji, deforestacji i migracji zarobkowej (Diedrich, 2018). Na sąsiedniej większej wyspie, jaką jest Sulawesi, żyją dwie kolejne zagrożone grupy etniczne: Ponosakanie, których pozostało zaledwie 4 i Lolacy z żyjącymi ok. 50 osobami. Ich przypadki tłumaczone są asymilacją spowodowaną islamizacją, wyjazdami zarobkowymi ze swojego kraju oraz mieszanymi małżeństwami z nacjami sąsiednimi. Podobnie jest z mieszkańcami zachodniej części Małych Wysp Sundajskich, którymi są Nedebangowie. Pozostało ich ok. 200 przedstawicieli. Tu też trzeba odnotować naród wymarły ok. roku 1980. Są nim **Komodowie**, lud zamieszkujący niegdyś wyspę Komodo. Przyczyną wymarcia autochtonów na wyspie było ustanowienie na niej kolonii karnej dla przestępców. Zesłani z całej Indonezji skazańcy w dużej liczbie podbili jedyną wioskę plemienną Komodów w niedługim czasie, a dzisiejsi mieszkańcy wyspy są potomkami tychże zesłańców i tylko nieliczni genealogicznie wywodzą częściowe pochodzenie od dawnych włodarzy wyspy (Lasso, Dahles, 2023). Tragiczny los spotkał nieduże ludy wschodniej części Małych Wysp Sundajskich. Przyczyną wymarcia Teunów w 1990 był wybuch wulkanu na wyspie Teun, który zabił i zniszczył osadę u swego podnóża. **Teunowie**, którzy przeżyli erupcję, zostali wysiedleni na wyspę Seram przez rząd i rozproszeni. Część z nich wyemigrowała potem do Holandii, gdyż walczyli po stronie holenderskiej w czasie ustanawiania niepodległości Indonezji. Inne mniejsze ludy wysp, które wymarły w omawianym okresie, również z powodu aktywności wulkanicznej, to **Nilanie** (z wyspy Nila, wymarli w 1999 r.) i **Seruanie** (z wyspy Serua, wymarli w 2024 r.), których liczebność nigdy nie była duża ze względu na małe obszary zamieszkiwanych przez siebie wysp. Społeczność Teun-Nila-Serua (w skrócie TNS) nadal jest żywa w Holandii, choć ich język nie utrzymał się tam ze względu na silną akulturację w holenderskim społeczeństwie.

Innym ludem z tego obszaru, który zagrożony jest wymarciem są Makuwanie, których pozostało mniej niż 50 przedstawicieli. Oprócz katastrofy, jaką był wybuch wulkanu, przyczynami wymierania i zagrożenia nim były według literatury asymilacja przez sąsiednie ludy, z którymi handlowali i zawierali małżeństwa mieszane, a także konieczność migracji zarobkowej, gdyż na własnej wyspie mieli oni ograniczone zasoby (Hutterer, 2020; Taber 1993). Przymierze z Holendrami i religia chrześcijańska były również przyczynami prześladowań mieszkańców Wysp Korzennych, szczególnie na początku niepodległości Indonezji. Obszar tych wysp charakteryzuje się dużą mozaiką etnograficzną, a wielość mało licznych grup etnicznych nie sprzyjała zjednoczeniu i przeciwstawianiu się polityce rządu i jego obecności wojskowej. Na Molukach wymarli w omawianym okresie: **Kajelowie** (1985), **Hulungowie** (1990), **Nusalautowie** (2000), **Hoti** (2007), **Lounowie** (2013), **Nakaleanie** (2020) i **Kawi** (2021 r.). Zagrożeni wymarciem w najbliższym czasie są Paulohowie (pozostało 5 ostatnich przedstawicieli), Amahaje i Salasi (po mniej niż 50 przedstawicieli). Poza małą liczebnością i dużym rozproszeniem na wyspach, pierwszorzędną przyczyną okazały się odchodzenie od tradycyjnego stylu życia w wyniku indonezyjskiej polityki asymilacyjnej i islamizacji. Bieda i konieczność migracji zarobkowych, to druga ważna przyczyna depopulacji. Wyznawanie religii chrześcijańskiej było powodem również dżihadu ze strony muzułmańskich żołnierzy armii indonezyjskiej. Tym spowodowana eksterminacja i gwałty doprowadziły do czystek etnicznych na wyspach, ale nie bez przyczyny była też historyczna współpraca mieszkańców z Holendrami w czasie ustanawiania niepodległości Indonezji. Dziś wielu potomków wywodzących się z wyżej wymienionych grup etnicznych jest obywatelami Holandii i mieszka tam na stałe, choć tożsamość ma już całkiem zeuropeizowaną (Oosindie, Steijlen, 2021). Ostatnią częścią Indonezji jest Irian Zachodni, czyli zachodnia część Nowej Gwinei, wyspy zamieszkałej w większości przez ludność papuaską, różniącą się przede wszystkim kolorem skóry od reszty mieszkańców państwa. Charakteryzują się oni, podobnie jak mieszkańcy Moluków i Małych Wysp Sundajskich tym, że podzieleni są na bardzo małe grupy etniczne, co jest niesprzyjające wobec silnych demograficznie ludów austronezyjskich. Wśród ludów papuaskich indonezyjskiej części Nowej Gwinei wymarły w omawianym okresie trzy. Pierwszym są **Duriankerzy** wymarli w 1990 roku, drugim są **Tandianie** (1993 r.), a trzecim – **Saponi** (1994 r.). Do tego jest tam aż 17 grup etnicznych zagrożonych

wymarciem, mających poniżej 100 przedstawicieli obecnie: Morzy, Dusnerzy, Iresimowie, Merzy, Awerzy, Worianie, Likini, Maremgowie, Kajupulaocy, Namlanie, Uskuni, Kembranie, Kweisowie, Doutajowie, Najakowie, Mororowie i Marindowie. Do tego jest jeszcze bardzo wiele plemion papuaskich na Nowej Gwinei, której ludność nie przekracza 1000. Poza małą liczebnością silnie podzielonych plemion, odejście od tradycji i przymusowa islamizacja według literatury są pierwszorzędnymi przyczynami wynaradawiania i asymilacji. Dzieci nie mówią już często językami przodków, a czarnoskórzy doświadczają wykluczenia społecznego. Nomadzi przymusowo są przesiedlani do stałych osad, a kobiety papuaskie oddawane są siłą jako kolejne żony indonezyjskich kolonistów. Nie pomagają również walki między poszczególnymi plemionami prowokowane przez władze (Warami, 2020; Pepinsky, et. al., 2024).

Afryka

Wzorem części poprzednich przedstawienie wymarłych i wymierających ludów w kolejnej części świata, jaką jest Afryka, będzie miało miejsce geograficznie od północnego zachodu zaczynając. W państwach Maghrebu nie odnotowano wymierania w analizowanym okresie, choć wiele ludów berberyjskich wymarło jeszcze w XVIII i XIX wieku. W Mauretanii obecnie jest jeden lud, który pomimo silnego przyrostu demograficznego ludów Afryki, odchodzi powoli do historii. Są to Zenagowie, których pozostało tam mniej niż 200. Przyczynami są baggaryzacja, wykluczenie społeczne, a także edukacja szkolna w języku arabskim.³

Kolejnym ludem afrykańskim, zagrożonym wymarciem, mającym obecnie około 30 przedstawicieli, są Animerzy zamieszkujący w Ghanie. W ich przypadku przyczyną wymierania jest asymilacja przez liczniejszych sąsiadów, blisko językowo spokrewnionych, a także edukacja w języku państwowym dzieci, które nie używają już języka przodków. Do tego mieszane małżeństwa również nie sprzyjają przekazywaniu dzieciom języka i tradycji (Bodomo, 1996).

Nigeria jest znana z licznych grup etnicznych i szerokiej mozaiki narodowościowej (Wilczyński, 2019). W omawianym okresie wymarło tam pięć ludów. Pierwszym byli **Centumi** którzy ostatecznie wyginęli w

---

³ Baggaryzacja to pojęcie związane z teorią powstania czarnoskórych plemion mówiących obecnie dialektami arabskiego, do czego doszło głównie w wyniku islamizacji i kontaktów handlowych z kupcami arabskimi w regionie Sahelu, zob. szerzej: Manfredi, Roset, C. (2021).

2010 roku, zamieszkujący niegdyś okolice Gombe w północno-wschodniej Nigerii. Drugim ludem, który wymarł w 2014 roku byli **Worowie**, słabo znani etnografom, zamieszkujący w górach Adamawa, przy granicy z Kamerunem. Trzeci naród wymarł w 2021 roku, a nazywali się **Dazawi**. Zamieszkiwali oni w stanie Bauchi, w północno-środkowej Nigerii. W kolejnym roku do historii odeszli **Beele** i **Szauwie**. Obie grupy zamieszkiwały w sąsiedztwie Dazawich. Wśród przyczyn podawanych w literaturze naukowej, jako pierwszorzędną przyczyną wymarcia tych ludów występuje aktywność islamistów, a w dawniejszych czasach polowania na niewolników przez islamskie władze państw przedkolonialnych. W okresie niepodległej Nigerii do rozpadu grup doprowadziły także migracje zarobkowe i uchodźstwo, ale także przymus edukacji dzieci w szkołach gdzie językiem był hausa, język islamskiej większości. Nadal z resztą grup etnicznych postępuje się tak samo w tej części nigeryjskiego państwa. Islamizacja, od czasu do czasu najazd dżihadystów, przymus edukacji w obcym języku urzędowym, migracje i uchodźstwo doprowadzić mogą w Nigerii do kolejnych aktów wymierania (Olajoke, Oluwapelumi, 2018; Chukwu, Chima, 2024; Osaghae, 1996). Zagrożonych jest tam, jak odnotowano studiując dane, przynajmniej 17 grup mających już mniej niż 1000 przedstawicieli.⁴

Podobna sytuacja jest w północnym i środkowym Kamerunie oraz wzdłuż granicy kameruńsko-nigeryjskiej w Ambazonii. Państwo to również ma bardzo urozmaiconą strukturę etniczną i religijną. W omawianym okresie wymarły tam trzy ludy. W 1930 roku wymarli **Nimbarzy** żyjący w północnej części Kamerunu. **Ngondzy** (inaczej Nagumi) to lud uznany za wymarły około roku 2000, również z północnego krańca kraju. Tam też żyli **Zumaje**, których uznano za wymarłych w 2006 roku. W północnym Kamerunie, ale i w innych częściach kraju, żyje obecnie jeszcze 12 grup etnicznych zagrożonych wymarciem, mających poniżej 1000 przedstawicieli.⁵ Co do przyczyn wymarcia trzech wspomnianych narodów i zagrożenia dla kolejnych, w literaturze jako pierwszorzędną wskazuje się przymusową islamizację w północnej części kraju, prowadzoną przez pochodzące z Nigerii lub Czadu bojówki dżihadystów, a niekiedy również lokalne. Wiele mieszkańców tych ziem zdecydowało się na uchodźstwo, co doprowadziło do zerwania więzi. W Ambazonii doszła do tego wojna

⁴ Są to: Jankamowie, Njamowie, Burecy, Sirini, Kuducamowie, Ajuni, Ndundzy, Zangwale, Dulbucy, Szenizirijanie, Izoranie, Wonole, Zeemi, Mwanipowie, Kiondzy, Defacy i Ahanie.

⁵ Są to: Osaci, pigmeje Mbu, pigmeje Mundabli, Beezeni, Hidżucy, Mule, Baci, Twendzi, Baldemi, Maslamowie, Mserzy i pigmeje Mbonga.

domowa, a na południu deforestacja i związana z nią polityka osiedlania nomadów oraz prześladowania pigmejów. Dzieci odchodzą w Kamerunie od języka przodków otrzymując edukację w języku francuskim. Na tę sytuację nakładają się również okresowe wojny pomiędzy poszczególnymi rodami, klanami i plemionami, gdzie policja i wojsko nie jest w stanie interweniować (Fonchingong, 2005; Lekunze, Page, 2023).

Wcześniej wspomniana baggaryzacja ludności, jest jedną z przyczyn zmian tożsamościowych wśród ludów Czadu. W analizowanym okresie w państwie nie odnotowano jednak przypadku wymarcia, jednak są tam silnie islamizowane grupy etniczne, co jest główną przyczyną ich zagrożenia wyginięciem. Należą do nich Laalowie, Boorowie i Goundzi z południowej części Czadu. Nie bez znaczenia jest też bezprawna praktyka kradzieży bydła ludom niemuzułmańskim, a także przymusowa edukacja szkolna w języku państwowym. W przypadku Mabirów, których przy życiu pozostały tylko 3 starsze osoby, przyczyną dodatkową była epidemia z połowy lat 50. XX wieku.

Baggaryzacja jest także problemem dla tożsamości ludów Sudanu, gdzie obecnie do listy zagrożeń należy dopisać również eskalację konfliktu zbrojnego. W Darfurze, który od lat jest terenem walk w ramach sudańskiej wojny domowej, około 1990 roku wyginęli w wyniku czystek etnicznych **Berci**. Kolejni zagrożeni wymarciem są Molowie i Ndingowie, w obu przypadkach grupy liczące już poniżej 1000 osób (Boggero, 2009).

Wojna domowa i spowodowany nią głód był przyczyną wymarcia na terenie Etiopii. **Mesmesi** za wymarłych zostali około roku 2000, a żyli w środkowej części kraju. Choć nadal jest grupa osób utożsamiających się z tym ludem, pochodzący z małżeństw mieszanych, jednak żaden z nich nie potrafi używać języka, gdyż ci, którzy przeżyli kolejne konflikty i okresy głodu asymilowani byli przez sąsiednie ludy lub uchodzili do miast, gdzie z pokolenia na pokolenie tracili kontakt ze swoimi rodakami (Weldegiargid, et. al., 2023; Ahland, 2010).

W Kenii zagrożeni wymarciem są Elmole, których pozostało mniej niż 10 osób. Podobnie jest z Jaakunami i Dahalami. W przypadku tego kraju przyczynami były wykluczenie społeczne i poniżenie, z racji znajdowania się na dużo niższym poziomie cywilizacyjnym niż dominujące w Kenii narodowości. Przymusowa edukacja szkolna młodzieży doprowadziła do zerwania związków z tradycjami i coraz częstszego przechodzenia na język urzędowy. W obu państwach również czystki etniczne związane z aktywnością islamistów doprowadziły do redukcji populacji, a także ratowanie się tych, którzy je przeżyli

zamieszkiwaniem w miejscowościach zdominowanych przez liczniejszych i silniejszych sąsiadów (Tosco, 2015; Heine, 1974; Stiles, 1982). Jednak w analizowanym okresie w Kenii nie odnotowano przypadków wymarcia.

Na terenie sąsiedniej Ugandy, przy granicy z Kenią zamieszkują bliscy wyginięcia Soosi (poniżej 10 przedstawicieli). Jeszcze żyje również jeden przedstawiciel ludu Nyangów. W obu przypadkach te grupy etniczne były nomadami, których przymusowo osiedlono i rozproszono wśród liczniejszych sąsiadów, a odejście od tradycji złamało również więzi międzypokoleniowe w tych grupach i prowadziło do stopniowej asymilacji. Przyczyną nieskutecznego przekazywania etnicznej tożsamości była też przymusowa edukacja dzieci w języku urzędowym (Baker, 2001).

W sąsiedniej Tanzanii, dwa ludy nomadyczne nie przetrwały. Pierwszym byli **Asaksi**, którzy wymarli ok. 1956 roku (Winter, 1979; Legère, 2006). Drugim zostali w 2012 roku **Ngasanie**. Trzeci w kolejce są jeszcze żyjący Zaramowie, których pozostało około 10 przedstawicieli. Wszystkie trzy ludy to tradycyjni nomadzi, którzy w okresie kolonialnym i postkolonialnym ulegli suahilizacji i asymilacji przez liczniejszych osiadłych sąsiadów.

W Gabonie odnotowano grupę etniczną Simbajów, których pozostało około 100 przedstawicieli. W literaturze jednak niewiele o nich można znaleźć, poza tym, że stanowią grupę zagrożoną aktualnie wymarciem, przez asymilację przez liczniejszych sąsiadów (Knight, 2003).

Dwie ostatnie zagrożone grupy etniczne Afryki zaliczają się do ludów kojsańskich z południowej części kontynentu. Amkoje (Namkoje) to lud zaliczany do grupy Nama, żyjący w Botswanie i liczący obecnie około 50 przedstawicieli. W omawianym okresie wymarli **Żegwi**, a ostatni ich przedstawiciel został zamordowany w 1988 roku. Zamieszkiwali oni górskie obszary RPA w pobliżu granicy ze Swazi (dzisiaj Eswatini). Ludy kojsańskie, jako tradycyjnie nomadyczne i nie znające prawa własności, już w czasach kolonialnych były eksterminowane zarówno przez białych i przez napływową ludność czarnoskórą (Honken, 2020; van Wyk, 2016).

Zamiast zakończenia

Przedstawione wyniki badań są tylko połowiczne, a kolejny tekst autora⁶, który zawierać będzie katalog przyczyn wymierania grup etnicznych w pozostałej części świata, opatrzony zostanie podsumowaniem. Biorąc pod uwagę również wspomnianą kolejną część, udowodniono, że pomimo wzrostu liczby ludności, w ostatnich dekadach proces wymierania, bądź całkowitej asymilacji, narodów i grup etnicznych przyspiesza. Przyczyn jest wiele. Pomimo wspomnianych programów rewitalizacyjnych i innych inicjatyw ochronnych, a także starań samych zainteresowanych, przedsięwzięcia te tylko w nielicznych przypadkach przedłużyły szanse na przetrwanie. Można zatem wysnuć wniosek, że bezpieczeństwo to poważne zagrożenie dla bytu poszczególnych grup etnicznych. Dlatego dążenia do powołania do życia państw narodowych, których pojawia się coraz więcej (nie licząc procesu dekolonizacji), a także ruchów narodowowyzwoleńczych, może pozwolić na ochronę wielu ludów przed zredukowaniem do krytycznie zagrożonego wyginieciem przedmiotu badań etnograficznych, bądź stopniową asymilacją i wtopieniem w dominujące społeczeństwo oraz zatracaniem swej wyjątkowości. Zliczenie poszczególnych przyczyn wraz z opracowaniem graficznym występowania wymierania zawarto w części drugiej. CDN...

Literatura

- Anderson, J., Williams, A., Head, V., 2009. *Rzezie, masakry i zbrodnie wojenne od starożytności do współczesności*, Bellona, Warszawa.
- Baker, W.G., 2001. *Uganda: the marginalization of minorities*, Minority Rights Group International, London.
- Bodomo, A.B., 1996. *On Language And Development In Africa: The Case of Ghana*, *Nordic Journal of African Studies*, 5(2), 31-51.
- Boggero, M., 2009. *Darfur and Chad: A fragmented ethnic mosaic*, *Journal of Contemporary African Studies*, 27(1), 21-35.
- Bouté, V., 2021. *Religious Changes, Ethnic minorities and the State in Laos*, *Taiwan Journal of Southeast Asian Studies*, 16(2), 79-110.
- Brown, R.G., 1911. *The Tamans of the Upper Chindwin, Burma*, *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 41, 305-317.

---

⁶ Patrz nr 51 *Przeglądu Geopolitycznego* (przyp. red.).

- Chabasińska, A., 2021. *Państwo i tożsamość narodowa*. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*, 1, 11, 179-191.
- Chukwu, E.A., Chima, E.P., 2024. *Consequences of Marginalised Nigerian Indigenous Languages*, *Awka Journal of English Language and Literary Studies*, 10(2), 88-109.
- Collier, P., 2001. *Implications of ethnic diversity*, *Economic policy*, 16(32), 128-166.
- Das, P., 2014. "Is caste race?" *Discourses of Racial Indianization*, *Journal of Intercultural Communication Research*, 43(3), 264-282.
- Diedrich, D., 2018. *A Grammar of Paku: A Language of Central Kalimantan* (praca doktorska), University of Melbourne.
- Dirlik, A., 2002. *Rethinking colonialism: Globalization, postcolonialism, and the nation*, *Interventions*, 4(3), 428-448.
- Długosz, Z., 2020. *Ruch ludności i poziom zaludnienia świata w okresie 1950-2030*, *Przegląd Geopolityczny*, 34, 164-180.
- Dubisz, S., 2012. *Tożsamość narodowa-tożsamość językowa*, *Poradnik Językowy*, 9, 107-109
- Ernštreits, V., 2012. *Livonian in the 21st century*, *Études finno-ougriennes*, 44 (<http://efo.revues.org/675> - 29.07.2024).
- Fonchingong, C.C., 2005. *Exploring the politics of identity and ethnicity in state reconstruction in Cameroon*, *Social Identities*, 11(4), 363-380.
- Graniczny, M., Mizerski, W., 2009. *Katastrofy naturalne*, PAN, Warszawa.
- Grieco, G., 2019. *A legal theory for the nation state. Pasquale Stanislao Mancini, Hegelianism, and Piedmontese liberalism after 1848*, *Journal of Modern Italian Studies*, 24 (2), s. 266-292.
- Heine, B., 1974. *Notes on the Yaaku language (Kenya)*, *Afrika und Übersee*, 58(1), 27-61.
- Hirano, H., 2020. *Social citizenship guarantee for minorities in Japan: Present and future*, *International Journal of Japanese Sociology*, 29(1), 8-21.
- Hongladarom, K., 2000. *Competing discourses on hilltribes: Media representation of ethnic minorities in Thailand*, *Manusya, Journal of Humanities*, 3(1), 1-19.
- Honken, H., 2020. //X'egwi, w: Vossen, R., Dimmendaal, G.J. (eds.), *The Oxford Handbook of African Languages*. Oxford University Press, Oxford, pp. 670-681.
- Hutterer, K.L., 2020. *Economic Exchange and Social Interaction in Southeast Asia: Perspectives from Prehistory, History, and Ethnography*, University of Michigan Press, Ann Arbor.

- Igosheva, M.A., Paliy, I.G., Krolman, M.L., Takhtamyshev, V.G., Kasyanov, V.V., 2019. *Ethnic identity as a cultural safety resource of local communities in the context of globalization*, *Journal of History Culture and Art Research*, 8(3), 277-284.
- Jha, P., 2008. *Changing political dynamics in Malaysia: Role of ethnic minorities*, *Strategic Analysis*, 33(1), 117-125.
- Jobling, M.A., 2012. *The impact of recent events on human genetic diversity*, *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 367(1590), 793-799.
- Kibrik, A.E., 1991. *The problem of endangered languages in the USSR*, *Diogenes*, 39(153), 67-83.
- Knight, J., 2003. *Relocated to the roadside: preliminary observations on the forest peoples of Gabon*, *African Study Monographs*, 28, 81-121.
- Korff, R., Korff, V., Manakit, P., 2006. *Patronage, activists and repression: A comparison of minority conflicts in northern and southern Thailand*, *European Journal of East Asian Studies*, 5(1), 71-100.
- Kurs, O., 1994. *Ingria: The broken landbridge between Estonia and Finland*, *GeoJournal*, 33(1), 107-133.
- Lasso, A.H., Dahles, H., 2023. *A community perspective on local ecotourism development: Lessons from Komodo National Park*, *Tourism Geographies*, 25(2-3), 634-654.
- Legère, K., 2006. *Language endangerment in Tanzania: Identifying and maintaining endangered languages*, *South African Journal of African Languages*, 26(3), 99-112.
- Lekunze, M., Page, B., 2023. *Security in Cameroon: a growing risk of persistent insurgency*, *Canadian Journal of African Studies*, 57(1), 219-236.
- Leont'yev, V.V., 1977. *The indigenous peoples of Chukchi national Okrug: Population and settlement*, *Polar Geography*, 1(1), 9-22.
- Madsen, K.D., van Naerssen, T., 2003. *Migration, identity, and belonging*, *Journal of Borderlands Studies*, 18(1), 61-75.
- Mallikarjun, B., 2002. *Mother tongues of India according to the 1961 census*, *Language in India*, 2(5), za: <http://www.languageinindia.com/aug2002/indianmothertongues1961aug2002.html> (1.08.2024).
- Manfredi, S., Roset, C., 2021. *Towards a dialect history of the Baggara Belt*, *Languages*, 6(3), 146. <https://www.mdpi.com/2226-471X/6/3/146/pdf> (1.08.2024).
- Maryński, A., 1994. *Narodowości świata*, PWN, Warszawa.

- Meer, T. van der, Tolsma, J., 2014. *Ethnic diversity and its effects on social cohesion*, Annual Review of Sociology, 40(1), 459-478.
- Morin, O., 2016. *How traditions live and die*, Oxford University Press, Oxford.
- Olajoke, A.S., Oluwapelumi, A.M., 2018. *A study on the extinction of indigenous languages in Nigeria: Causes and possible solutions*, Annals of Language and Literature, 2(1), 22-26.
- Oostindie, G., Steijlen, F., 2021. *Ethnic 'Ferociousness' in Colonial Wars: Moluccans in the Dutch Army in Indonesia, 1945-1949*, Journal of the Humanities and Social Sciences of Southeast Asia, 177(4), 491-523.
- Osaghae, E.E., 1996. *Human rights and ethnic conflict management: The case of Nigeria*, Journal of Peace Research, 33(2), 171-188.
- Paul, S.K., Das, K., 2015. *Technological Advancement: A Study on the Changing Scenario among Tribal Youth*, Journal of the Anthropological Survey of India, 64, 1-2, 17-27.
- Pepinsky, T.B., Abtahian, M.R., Cohn, A.C., 2024. *Urbanization, ethnic diversity, and language shift in Indonesia*, Journal of Multilingual and Multicultural Development, 45(7), 2503-2521.
- Peterson, J.E., 2004. *Oman's diverse society: Southern Oman*, The Middle East Journal, 58(2), 254-269.
- Renan, E., 2018. *Co to jest naród?*, Dialog, Warszawa.
- Rheeden, H. van, 1994. *Petjo: the mixed language of the Indos in Batavia*, Mixed languages, 15, 223-237.
- Simanjuntak, R.P., 2014. *Measuring proficiency in standard Indonesian for Enggano speakers*, Linguistik Indonesia, 32(1), 33-46.
- Sławiński, R., 2011. *Etnosy na Tajwanie*, Krakowskie Studia Międzynarodowe, 8(1), 89-110.
- Stiles, D., 1982. *A history of the hunting peoples of the Northern East Africa coast: Ecological and Socio-Economic Considerations*, Paideuma, 28, 165-174.
- Sulek, M., 2018. *Geopolityczna transformacja świata po zimnej wojnie*, Przegląd Geopolityczny, 25, 9-26.
- Szabó, L., 1981. *The Fate of a Language: A Brief Survey of Wotic*, Nationalities Papers, 9(2), 179-184.
- Szpak, A., 2010. *Karanie zbrodni wojennych*, Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, 1, 13-29.
- Taber, M., 1993. *Toward a better understanding of the Indigenous Languages of Southwestern Maluku*, Oceanic Linguistics, 32(2), 389-441.

- Tosco, M., 2015. *From Elmolo to Gura Pau: A Remembered Cushitic language of Lake Turkana and its possible revitalization*, *Studies in African Linguistics*, 44(2), 101-135.
- Trojnar, E., 2011. *Budowa państwa w warunkach wieloetniczności. Przypadek Malezji*, *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, 8(1), 133-145.
- Turner, S., 2010. *Challenges and dilemmas: fieldwork with upland minorities in socialist Vietnam, Laos and southwest China*, *Asia Pacific Viewpoint*, 51(2), 121-134.
- Warami, H. van, 2020. *The Codification of Native Papuan Languages in The West Papua Province: Identification and Classification of Native Papuan Languages*, *Journal of Arts and Humanities*, 9(10), 40-48.
- Weldegiargis, A.W., et al., 2023. *Armed conflict and household food insecurity: evidence from war-torn Tigray, Ethiopia*, *Conflict and Health*, 17(1), 22.
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s13031-023-00520-1.pdf> (1.08.2024)
- Wilczyński, P.L., 2019. *Zróźnicowanie etniczno-religijne w Nigerii*, *Przegląd Geopolityczny*, 29, 67-86.
- Wilson, G.N., Johnson, H., Sallabank, J., 2015. *'I'm not dead yet': a comparative study of indigenous language revitalization in the Isle of Man, Jersey and Guernsey*, *Current Issues in Language Planning*, 16(3), 259-278.
- Wyk, B. van, 2016. *Indigenous rights, indigenous epistemologies, and language: (Re)construction of modern Khoisan identities*, *Knowledge Cultures*, 4(4), 33-45.
- Zenderowski, R., 2011. *Pamięć i tożsamość narodowa*, *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, 28, 149-166.
- Zvelebil, K.V., 1997. *Language list for Dravidian*, *Archiv orientální*, 65(2), 175-190.

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie skali i wyjaśnienie przyczyn zaniku (asymilacji lub wymierania) grup etnicznych na obszarze Eurazji i Afryki w okresie ostatnich stu lat. W celu uzyskania niezbędnych, możliwie kompletnych informacji zastosowano metodę systematycznego katalogowania literatury naukowej, głównie etnograficznej, historycznej, lingwistycznej i politologicznej, a także w przypadku braku dostępności takiej, czerpano z doniesień medialnych. Odnotowano fakt, że w ostatnich trzech dekadach wymieranie grup etnicznych znacznie przyspieszyło. Co może zdziwić, wymieranie odnotowano głównie w państwach demokratycznych tzw. nowego świata, które uchodzą za chroniące prawa mniejszości: Stany Zjednoczone, Australia, Kanada i inne (patrz cz. 2). Ponad 100 wymarłych ludów w ciągu 100 lat nie jest dobrą prognozą dla zmagających się z trudnościami przetrwania małych liczebnie grup etnicznych, których jest bardzo wiele. Wszystkie skatalogowane przypadki przedstawiono oraz wypisano główne przyczyny zaniku różnorodności etnicznej. Przeciwdziałanie tym procesom może uchronić świat przed redukcją różnorodności kulturowej i genetycznej ludzkości.

Słowa kluczowe: wymieranie, grupa etniczna, asymilacja, różnorodność, ludobójstwo.